

М. ВЕГЕШ, В.ТУРЯНИЦЯ

“ТВОЙ ДУХ МЕЖ НАМИ БУДЕ
ОТ РОДА В РОД!”

*Кто для себя самого живет,
Сам совсім и умирает;
А кто человечеству живет,
Он и по смерти жив будет.
А кто ни для себя, ни для другого не живет,
Той еще жив умирает.*

О.ДУХНОВИЧ

Багатогранна творча спадщина, освітньо-педагогічна і наукова діяльність Олександра Васильовича Духновича привертала в різні часи і привертають сьогодні увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників – істориків, філософів, літературознавців, педагогів. Серед тих, хто дав оцінку творчому набутку і діяльності О.Духновича був продовжувач справи педагога-будителя, теж педагог, Августин Волошин, для якого мудре і зболене слово Духновича прислужилося світлій справі розбудови нашої національної школи, будило громадянське й професійне сумління, кликало на боротьбу за цю школу. Обох об'єднувала любов до свого народу. “Паралельність рис А.Волошина та О.Духновича, – відзначає Августин Штефан, – показуються не лише в тому, що їх обох народ назвав “Батьком”, але й в інших прикметах і особливостях... А.Волошин, як і О.Духнович, були щирі й вірні патріоти і беззастережні оборонці карпатських українців. Двадцятье сторіччя дало поневоленим народам нові можливості. А.Волошин бачив і розумів це й став народним провідником тієї боротьби, яка веде Карпатську Україну на широкі шляхи свободи у вільній Соборній Українській Державі” (Августин Штефан. Августин Волошин. Президент Карпатської України. Спомини. – Торонто–Канада, 1977. – С.19.).

Августин Волошин як людина різнобічних культурно-наукових і громадсько-політичних зацікавлень, не міг обминути спадщини свого визначного попередника Олександра Духновича. Увага до творчого набутку Будителя простежується на більшій частині літературознавчої, лінгвістичної, просвітянської та публіцистичної творчості А.Волошина.

У тій чи іншій мірі Августин Волошин давав оцінку діяльності Олександра Духновича і його спадщини у своїх наукових дослідженнях, публіцистиці та художніх творах. А саме: “О письменном язиці подкарпатських русинов”, “Початки народного пробудження на Підкарпатській Русі”, “Дві політичні розмови”, “Люби своє!”,

“О.Духнович як педагог”, “Пам’яті Олександра Духновича” та інші. Найбільшу заслугу свого попередника він бачив у любові до свого краю, у прикладі роботи і служінню рідному народу, у пошуках рідного коріння, повернення до основи національної культури – народної мови. “Язык в его (Духновича. – В.Т.) творах опертый по большей части на народном Духнович написав і “Граматику”. Ту граматику видав в Будапешті И.Раковській. Раковській змінив без дозволу Духновича правопис книжки, на основани чисторусской орфографии, за что Духнович сердился”, – зазначає Волошин у роботі “О письменном язичі подкарпатських русинов”.

Особливої уваги заслуговують роботи “О.Духнович як педагог” та “Памяти Александра Духновича”.

А.Волошин у невеличкій статті “О.Духнович як педагог” (*Дни Подкарпатська Русь*, 1928, № 4. – С. 65–67) високо оцінює заслуги О.Духновича не тільки на поетичній ниві, де “наш дорогий “батько...” віршами своїми пробуджував, утішав, одушевляв наш нарід”, а й на педагогічній, бо “він був нашим першим педагогічним писателем”. Адже “Духнович свій талант не закопав лиш в его милі вірші”, “посвятив він много часу й праці й на ниві виховання народа”, бо “обов’язком своим уважав подати все то, що було найпотребніше к закладанню народної освіти”, “коли наші школи не мали ні одного учебника, коли інтелігенція почала пробуджуватися із латинської культури до зорі народного життя”.

Послідивник О.Духновича зупиняється на його педагогічних творах, які “є вірним дзеркалом горячої любові Духновича к руським діточкам...”. Однак треба зауважити, що в більшості оцінка підручникам дається з мовного боку та релігійного спрямування. Але слід додати, що А. Волошин наголошує на характерній рисі О.Духновича як педагога-науковця, який “писав і видавав не лише учебники, но й фахово займався педагогічними студіями, спізнавав педагогічну літературу свого часу, як то доказує його “Народная Педагогика в пользу училищ и учителей сельских”, в якій “питаннями і оповідами подає найважливі правила виховання і навчання”.

Уся праця Духновича на педагогічно-освітній ниві, підсумовує Волошин, була для нього “не для заробка” “або для літературної слави”. Будитель трудився “щиро в пользу народа карпаторуського”.

Як один із виявів поваги А.Волошина до постаті О.Духновича є його праця-дослідження “Памяти Александра Духновича” (Ужгород, 1923). Складається вона з 14 невеликих розділів, які за задумом автора мали ознайомити читача з життям Духновича і розкрити значення його діяльності та творчості для автохтонів краю, в яких бачив Будитель “...свій дух, свою будучність, своє счастье”. Вказуючи вже у вступі на головну заслугу Духновича, яка полягає, на думку автора, в тому, що “...світло русько-народного сознания на Подкарпаттю не згасло и зовсім, что слід

потомков колись славного руського народу не зник”, Волошин чітко формулює і мету книги: “Най познають наші люди, чоґо в сердці твоєм було много, най порозуміють, які идеї гнали Тебе ко нутомимой праці, най навчаться, як треба любити свою церков і свой народ, як треба трудитися для своїх! І прочто ся називаєш Ти “батьком”?” [С.5].

Перше, що виділив А.Волошин при характеристиці О.Духновича, – це патріотизм і його наполегливу працю, “отцовську любов ко руським діточкам”: “Духнович был ширым, ревным патриотом руським. Из глубины сердца любив свой народ” [С.19], через те “и сам неумомимо працював, чтобы мог поднести культуру своего народа, для того написав Азбуку, Граматику, Землепись та Литург.Катихиз, Молитвенник, Педагогику, Місяцесловы, много статей до газет і свої одушевляючі верші, и которых представляея он, як першій ревнійшій будитель русинов” [С. 21].

“Еще ліпше, – продовжує Волошин, – отверто говорить к нам ширый патріотизм Духновича в его переписках до Галицьких своїх друзей” [С.21], бо він “был в тісної душевной связи з Галицкою Русею”. Духнович – це наборник “духовної і культурної єдності “Подгорян” і “Галичан”, бо тільки в єдиній родині, підкреслює Волошин, Будитель русинів бачив шаноруку нашого виживання, наше майбутнє. Духнович “знав, что нас не лиш єдин язык, єдна віра и єдна доля звязує, но віровав и то, что и судьба будуча наша тісно звязана, что мы без культурної єдності з найближчими нам галицькими Русинами – пропадеме” [С.22]. Тут же Волошин вказує і на прояв у його поезіях панславизму: “в его поезіях находиме одблески и его шорового панславизму”. Для підтвердження цієї думки він наводить “Рускій марш” і “Поздравленіє Русинам”.

Серед інших заслуг, які є на рахунку Будителя, “...у велику заслугу Духновичови, – наголошує Волошин, – маєме почислити” і те, що Духнович “...дійсно впровадив живу, народну мову в подкарпато-руськое письменство”. Цей висновок дослідник робить на таких творах: драмі “Добродетель превышает богатство”, віршах “Тоска на гробі милой”, “Сліпий і хромий” та всіх книгах, які “...выдані пряшевским літературним “Зведенієм”, в останніх “лиш правопис ізмінялася”, хоча, погоджується Волошин, “во творах Духновича находиме много старо-словянизм, латинизм, гунгаризмов”. Однак при цьому Волошин акцентує, що для об’єктивної оцінки мовних заслуг Духновича необхідно врахувати умови, в яких жив і творив він, ту політичну гру, в котру втягували і його, і яка велася і ведеться навколо нього з боку русофілів та представників інших шпирямів.

Автор звертається до Духновича у вигляді відкритих питань, шукаючи, на зболені проблеми дня, відповіді: “Чи пристав бы теперь ко там, котрі не признають права до життя его родного слова? Чи одобрил бы

тот напрям, котрый розбиває мас от его (Духновича. – В.Т.) “любимых галичан” и проповідує ненависть против них” [С.28].

А.Волошин стверджує, що в культурно-освітньому розвитку і самоусвідомленні національного відродження Олександр Духнович зробив дуже багато, але після його смерті духовне життя “...майже цілком завмерло, бо за ним (Духновичем. – В.Т.) вже не было кому дальше повести дело народной литературы, не было никого, кто бы был смів выступити против погоды до народної мовы, поддержаної сильно мадярским духом” [С.28].

Не можна погодитися з думкою Волошина, висловленою ним у розділі “Побожность Духновича”, що в “...пoboжнoм дyсі є написана и его “Народная педагогія” (1857)”. [С.18]. Висновку цього він доходить на основі таких слів передмови підручника: “Дай сыну твоему добрый нрав, дай ему науку, способность, трудолюбие, доброе сердце, любовь ко Богу и ближнему... и уже дал еси ему богатство” [С.18].

Об’єктивно оцінюючи заслуги О.Духновича, А.Волошин справедливо зазначає, що Будитель “...не може ся ровняти з великанами світової літератури”, зокрема з такими, як Пушкін, Шевченко, Петефі, Франко, Гоголь, Арань, але підкреслює автор, “...мав і має для нас дуже глибоке значіння”. Далі автор доводить в чому саме заслуга, велич і значення Духновича. По-перше, він “...засіяв нам звіздою своєї письменної праці тогда, коли починався час быстрого и опаснішого упадка нашої народної жизни, коли стали пропадати всі скарби руського самосознання”. По-друге, що його “...поезія подавала Русинам ін’єкції в часах майже смертельної лєтєрагії, его сильний голос будив нас в нoчax найглубшого нашого народного сна и причинив то, что зоря народного воскресения встрітила туй нас еще перед повным вынародовленьем”. По-третє, це був основоположник “...першої поетичної школи русинов подкарпатських”, автор першої драми і творець “хосенных учебников и молитвенников”, а його народний язык отворив ворота письменства для нашего народа, его легкі поезії заскіплювали в сердца наши сімена народных чеснот”, з яких автохтони “буде ведучою звіздою для грядущих поколінь”, а його “дух меж нами буде от рода в род!”. У цьому і є його безсмерття, підсумовує Августин Волошин.